

Ксеня Кебузінска

Ресурсный Центр Центральной і Східной Європы Петра Яцика/Petro Jacyk Central & East European Resource Centre

Колекція Carpatho-Ruthenica Павла Роберта Маґочія¹

В 2019 р. Бібліотека Рідких Книжок Томаса Фішера остала опікуном колекції, што ей окрисляють як карпаторусинська національна бібліотека. 4 квітня 2023 р. Бібліотека Торонтского Університету святкували тот визначный подарунок выставом выбранных позицій з колекції і выкладом Ніколяса Купенского, професора російского языка на Факультеті Чужых Языків Академії Повітряных Сил Зъєднанных Штатів Америки. Переданы материялы сут так архівом місця, Карпатской Руси – погранича границ в серци Європы, як і культуровом спадковином бездержавного народу, Карпаторусинів. Рахуюча 10 000 томів бібліотека не была евакуувана в часі зміны державных границ ци воен XX і XXI ст. Павел Роберт Маґочій, професор історії і політычных наук і керівник Кафедры Українознавства ім. Джона Яремка на Торонтском Університеті, громадил іх шіст декад. Професора Маґочія называють національным будительом Карпаторусинів, ліберальным гуманістом і космополітом. Єднак, найбизша єст для него роля куратора колекції Carpatho-Ruthenica Павла Робера Маґочія.

---

¹ Статя была публикувана в: Kiebusinski, Ksenya. 2023. «The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection». *The Halcyon*, ч. 72: 15–17. З англійского языка перевела Анна Масляна.

Імпульсом для опрацювання колекції Carpatho-Ruthenica було желаня Маґочія створити національну бібліографію. Але жебы ей створити, потребувал материялу до описаня, значыт бібліотеку. Початкуючы бібліограф і фанатычны бібліофіль зачал зберати вшытко, што міг найти на тему Карпаторусинів, зачынаючы од 60. років XX ст., коли в Празі вюл досліджыня до свойой докторской дисертациі «The Development of National Consciousness in Subcarpathian Rus, 1918–1945» (1972), і продолжаючы до днес. Маґочій описує свій вельоаспектовый підхід до будуваня колекції в свойй книжці *From Nowhere to Somewhere: The Carpatho-Rusyn Movement – A Personal History*, што неодога выйде друком².

Будуваня колекції вымагало візит в букіністычных і антикварных книгарнях в европских містах, таких як Прага, Віден, Будапешт, Краків, Львів, а тіж в Пряшові, Ужгороді і Мукачові в отчызни Карпаторусинів. Маґочій аранжувал фотокопії або мікрофільмы, а тіж придбал дуплікаты інчых материялів на карпаторусиньскы темы з національных, реліґійных і університетских бібліотек. Продавці книжок реалізували замовліня, серед них был Джордж Сабо (1896–1983), карпаторусиньскій імігрант до Зъєднанных Штатів Америки з Мадярского Королівства, і Отто Саґнер (1920–2011) мюнхеньскій імпортер і експортер книжок зо Східной Европы і Росіі. В посліднім часі тоту функцію полнили книгарні Лексикон в Варшаві і Кобзар в Ужгороді. Камаратя і приятелі помагали в гляданю публикаций в Сербії, Словації, на Мадярах, в Україні, Польщы, Росіі і Чехах. Припадок тіж одоґрал даяку ролю в позысканю позиций до колекції. Люде старіют ся, а інституції перерастають свої функції, ціль або потребу, зато материялы были придбаны од спадкоємців приватных колекціонерів і реорганізуваных або ліквідуваных організацій.

Примірно, Грекокатолицкій Союз, братске благодійне стоваришыня з сідибом в Бівер в штаті Пенсильванія, в 2002 р. зменшыл свою музейну бібліотеку о непотрібны материялы, «написаны в смішных і незрозумілых языках» (Magocsi 2024, 218). Маґочій одкрыл в їх колекції рідкы европскы выданя з 20. і 30. років і даный провидіньом дар для колекціонера: барз жаданий примірник книжки *La Ruthénie subcarpathique* (Женева, 1944) авторства швайцарского географа Альдо Дамі (1898–1977). Декаду пізнійше, в часі візиты в проданій сідибі бенедиктиньского монастыря монахів східного обряду в Батлер, в Пенсильванії, бібліотеку

² Книжка уж ся явила печатю того рока (Magocsi 2024) [прип. редакції].

якого мусіли ліквідувати, знайдені були десятки релігійних видань, декотрі датувані на XVII ст., а тіж опрацьовані накладами американських карпаторусинських газет перед I світовою війною. В Батлер, як і в Бівер, Магочій випадком нашол книжку, што їй долго глядал в великих бібліотеках в Відні, Львові і Будапешті: вельоязычний словник *Ó-szláv-, magyar-, ruthén-, (orosz) német szótár a szentírás olvasásához* (Ужгород, 1906) авторства священника, лексикографа і белетриста Емілія А. Кубека (1857–1940).

Магочій купувал тіж материялы од приватных осіб, часто членів родин вмерлых колекціонерів, і в тот спосіб колекція *Carpatho-Ruthenica* была дополнена о слідуячы скарбы: першу опубліковану історію Угорської Русі *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits* (Кошшці, 1799–1805) авторства василянського монаха, Йоаникія Базиловича (1742–1821); літературный альманах *Поздравление Русиновъ на годъ 1851* (Віден, 1850) опрацьований священником, писателем і істориком Александром Духновичом (1803–1865); першу історію карпаторусинської літератури *Очеркъ литературнаго движенія угорскихъ русскихъ* (Одеса, 1888), написану педагогом і директором гімназії, Петром Феерчаком. Літературный альманах з 1851 р. вартат уваги з двох причин. По перше, містить верш, што стал ся національним гимном «Я Русинъ былъ, есмь и буду» авторства Духновича. По друге, копія, як і вельо інчых предметів в колекції Магочія, сохранила сліди знаменитых попередніх властителей: Штефана Панковича (1820–1874), єпископа Мукачівської Грекокатолицької Єпархії в роках 1867–1874, і Василя Шерегія (1918–1988), відомого візантійського нумізмати і грекокатолицького священника з Ужгорода, што по II світовій війні был активный в З'єднаних Штатах Америки.

Хоц вшиткы горі вказаны позиції были незвычайныма придбаннями, найбільшым зо вшиткых, вартости десятиох тисячи дулярів, была приватна бібліотека *Carpatho-Ruthenica* згромаджена Іваном Комлошієм (1920–1996), учителем і директором гімназії в маленьком, населеным Мадярами селі близко міста Берегова в Україні. Бібліотека Комлошія збогатила торонтську колекцію тисячами творів на тему карпаторусинської літератури і едукації, а тіж газетами і часописами публікованыма на Підкарпатській Русі під чехословацкым і мадярскым пануваньом. Книжки невеликыма партиями перевозены были через границу до Словації, і фінальні до Торонто, а рідкы серії были удоступнены до мікрофільмування з помічю дипломатычного пашпорту знаємого на Мадярах.

Магочій в своїх споминах жартує з того, же стал ся не лем доставцьом культуры (*Kulturträger*), але тіж професіональним перевозником книжок (*Bücherträger*), роблячы вшытко, што можливе, жебы «переправити карпаторусиньскы публикації через земны границі і приповідкову велику млаку до Пiлнiчної Америки» (Magocsi 2024, 230). В результаті возникла правдива дослідничка бібліотека Carpatho-Ruthenica на Університеті в Торонто, што притігат до Онтаріо науковців з Чех, Польщы, Естонії, ЗША, Словації, України, Білоруси, Сербії і Австрії.

Серед визначных дослідників, што працювали з колекційом, єст Ніколяс Купенській, якій в своїм рефераті в Бібліотеці Фішера «Архів, земля, нарід, текст: жылот Бібліотеки Carpatho-Ruthenica» описал свое зачудуваня системом організації колекції – од бібліографій по мапы, з топографіями, біографіями, історіями, языком, літературом, архітектуром і штуком, етнографіей і фольклором, а тіж інчыма темами – котра «як повіли, аж і ліпша як система Бібліотеки Конгресу ЗША». Был захоплений випадковим одкрытьом назвиска свого діда, выміненого як священник в ХІХ-вічным шематизмі грекокатолицькой Церкви на полиці в бюровій бібліотеці Магочія. Товды то Купенській зрозуміл, што:

Старчыт лем сягнути на полицку, жебы видіти його [діда] шкільну програму, обернути ся наліво, жебы видіти мапы доріг, што нима ходил, піти до дальшой полиці, жебы прочытати історіи сел, де служыл, зайти за угол, жебы познати варіант русиньского, што го знал, перейти через ізбу, жебы видіти ікони, котры шанувал.

Як раз товды, видячы імено діда, в оточыню книжок, Купенській почул штоси на подобу вознесености. Не был в бібліотеці посвяченій Карпатській Руси, был в Карпатській Руси.

Бытя в Карпатській Руси не ограничат ся під взглядом географічного або національного засягу. Публикації входячы в склад колекції посвячены історії, языкови і культурі Карпатских Русинів во вшытких регіонах, де жыют в європській отчизні, а тіж в дияспорі, особливо в З'єднаних Штатах Америки і Канаді. То енциклопедичны і статистычны провідники, історії, шематизмы, шкільны підручники, оригінальны літературны творы, народны пісні, букварі, атлясы, мапы, комплетны серії (особливо, шырокій спектр річных емігрантских і крайовых альманахів), з хронологіным засягом од ХVІІ ст. до сучасности. Не мож

досліджати Карпаторусинів, не зважаючи на того, як їх культура єт осаджена в регіональних і глобальних сітях. Істніють тіж досліджыня, в ріжных языках, якы односят ся до інчых народів Карпатской Руси, што спільдіяли з Карпаторусинами – м.ін. Мадярів, Жыдів, Словаків, Німців, Циганів, Чехів, Росиян і Українців.

В кінцьовым слові Ніколяс Купенскій подякувал Ляррі Альфордови, головному університетскому бібліотекарьови Бібліотек Торонтского Університету, і Льориль МакДональд, директорці Бібліотеки Рідких Книжок Томаса Фішера, за віру в того, «же заран будут істніти Русины». Приймаючы тот унікальний і выдатный подарок Павла Роберта Магочія, зробили крок до того, жебы запевнити, же Русины будут істніти в будучым, а тіж же будут ведены науковы досліджыня на їх тему.

Бібліографія

- Kiebusinski, Ksenya. 2023. «The Paul Robert Magocsi Carpatho-Ruthenica Collection». *The Halcyon*, ч. 72: 15–17.
- Magocsi, Paul Robert. 2024. *From Nowhere to Somewhere: The Carpatho-Rusyn Movement – A Personal History*. Hannover–Stuttgart: *ibidem*-Verlag.